

Наталія Кібець

ЗИМОВИЙ ЦИКЛ СВЯТКУВАНЬ

“Пізнай самого себе”

(Сократ)

Знову, дякуючи Богові, стоїмо на порозі святкувань Різдва Христового, Нового Року, Водохреща, і не лише тут, у діаспорі. Україна вже сьомий рік зустрічатиме День Народження Христа, Спасителя Світу, з Богослужбовими відправами в церквах, згідно наших українських традицій. Слава Богу, минули вже ті часи, коли напередолні цих свят безбожник у “червоних кутках”, на виробництві, у школах і клубах, улаштував антирелігійні вечірки з рефератами, п'єсками-агітками, з карикатурами на “буржуїв” і “куркулів”, із спотвореними постатями священиків. Все це робилося для молоді, яку ворог християнства намагався перевиховати на свій кшталт, на свою подобу і владу. Він руйнував наші церкви — історичні пам'ятники архітектури й культури, роблячи з них купи битої цегли або склепи — сховища, антирелігійні музеї. Нищив українські, з цими святами пов'язані, звичаї, називаючи їх за Марксом носіями “опіуму народу”, нищив пам'ять про тих, хто будував ті церкви, нищив мову, фізично знищував церковних провідників-ієрархів і всіх, що інакше думали. Безбожники намагалися знищити пам'ятки історії та побуту українського народу; вони розривали могили і скарби з них забирали — присвоювали собі (вони ще й досі не всі повернулися до рук власника, України).

Але окупанти не змогли цілком спустошити душі дітей, які здебільшого вели подвійне життя: вдома і в школі. Пам'ятаю, тихцем велися приготування, тихцем святкувалося і, як казку, слухали оповіді після пісної Вечері, як то воно було за старих часів. І ми, покидаючи рідну землю, вивезли у своїй пам'яті й серці цей наш скарб — наші прапрадідовські звичаї. Навіть на чужині, в таборах ми старалися зберігати їх. Оселившись у далеких від Вітчизни країнах, ці звичаї принесли ми з собою сюди. У кожній українській хаті навіть вже покоління, народжене тут із мішаного подружжя, намагається зберігати заповіді своїх батьків і дідів, традиційно відзначаючи свята, співаючи коляди й шел-рівки, бо без них і свято не свято.

Що ж то за звичаї, про які ми так піклуємося і які стараємося плекати й передавати з роду в рід? Постараюся у загальних рисах декому пригадати, а декого познайомити з історією їх виникнення. Хто зацікавиться глибше ними, той знайде відповідну літературу.

При вступі цієї статті є вислів Сократа: “Пізнай самого себе!” За Т. Шевченком, це означає: “Хто ми? Чий сини? Яких батьків?” І справді, коли поставити питання, чи знаємо ми себе? Чи знаємо свій народ, його історію, культуру, його предковічні прагнення, ідеали, його душу? Трудно на все це відповісти. Письменність у нас почалася лише в X столітті по Христі, а стародавні наші звичаї почали описувати ще пізніше. Інакше було в античній Греції, де на творчості Гомера (“Іліада” і “Одіссея”) виховувалась грецька молодь. На Заході, у великій імперії Карла Великого народну творчість почали записувати у VIII столітті. І не дивно, що багато істориків Заходу, навіть із світовими іменами, як Шлецер (1735—1809), писали про Східноєвропейську рівнину, як про “дику й порожню” перед Хрещенням Руси-України.

Подібної думки були й інші західноєвропейські історики та філософи, а окремі з них навіть прийшли до висновку, що слов'янські народи меншвартісні, бо не мають, мовляв, своєї стародавньої культури... Звичайно, хоч це й писали відомі науковці, але вони не знали праісторії нашого народу, не знали, що говорили чужоземні історики про наших пращурів, нашу первісну культуру (Прокопій Кесарійський (VI вік по Христі), Лев Диякон, Маврикій, Ібн-Фадлан, Масуді:

готський історик Йордан та багато інших). А ті чимало писали про слов'ян, зокрема про наших далеких предків — українців.

Проїшли віки. Сталося багато ідеологічних та соціальних змін. Ми багато втратили найцінніших здобутків нашої ранньої культури — фольклору, звичаїв та вірувань. Але чимало з того і збереглося, хоча воно прийшло до нас крізь морок віків, затемнилося, змінилося. Зараз, коли маємо вже свою державу, дуже важливо продовжувати досліджувати нашу праісторію і подавати її у вірному висвітленні. Якщо хочемо, щоб інші пізнали нас, ми самі мусимо пізнати себе, пізнати свій народ.

Кожний жанр народної творчості як колядки, щедрівки, гаївки, купальні, зажнивні, обжинкові пісні — розкриває душу, вірування, життя та ідеали наших пращурів. Вчені — Срезневський, Цертелєв, Бодяньський, Котляревський, Максимович, Костомаров, Метлинський, Потебня, Огієнко та багато інших, — розглядали народну творчість та традиції на основі вивчення стародавніх джерел, що дійшли до нас. Вони глибоко дослідили світогляд наших пращурів дохристиянської доби.

Наші далекі предки були близькі до природи і вірили, що вся органічна і неорганічна природа думає, розмовляє з вищими надприродними силами. Вони вірили, що увесь світ населений силами-духами, втіленими в той чи інший образ. Вони вважали, що більшість цих сил с прихильні до людини й добрі... Усі надприродні сили можна умовити, примусити діяти на добро людини. Неприхильні сили можна відвести, знешкодити. Такий світогляд називається анімістичним. Усі наші співи, як коляди-щедрівки, та ігри, як гаїлки-гаївки, чи свята, як Купала, обжинки, родинні та інтимні звичаї, спершу в давнину були побудовані на основі анімістичного світогляду. Наші пращури вірили передусім у небо, як у найвищу силу. На небі життєдайне сонце — син неба Сварожич... З неба і люди приходять... Вогонь — життєве тепло, а цільоща вода — дощ. І хоча нашу дохристиянську віру прийнято називати "поганською", але в дійсності вона була близька до визнання віри в Єдиного творця, Сотворителя світу — Творця всієї природи...

Свята зимового циклу наших предків збігалися в часі з грецькими святкуваннями, але вони мали свій зміст, свій дух — свою міфологію. Окремі науковці, як О. Потебня, зазначають, що у далекому минулому, скажімо, свято Коляди відбувалося в березні. Тим частково пояснюється зміст коляд, де згадуються бджоляні господарства, весняні обряди першої борозни, першого засіву...

Дослідники колядок і щедрівок здійснили класифікацію їх відповідно до змісту: у міфологічних фігурує космічне море, острів-камінь на морі, світове дерево — образ космосу (всесвіту); ітахи деміурги — творці світу. Образ космічного, одвічного дерева фігурує у багатьох народів світу; у наших колядках і щедрівках таким деревом є яблунька або явір. Птиць-деміургів заступають голуби або ластівки. З прийняттям християнства деміургічний мотив будови світу перетворюється в будову Церкви.

Наші пращури після прийняття християнства змінили поетичні образи Ясного Сонечка на Христа, Ясної Зірниці на Божу Матір.

...Перший гостонько — ясне сонечко,
Ясне сонечко — Сам Господь Христос!
Другий гостонько — ясна зірниця
Ясна зірниця — Пресвята Діва!..

Або:

...Ой у полі плужок оре!
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим полям на здоров'я.
За тим плужком Господь ходить,
Щедрий вечір...
Святий Петро поганяє (помагає),

Щедрий вечір...
Божа Мати їсти носить,
Щедрий вечір...
Їсти носить, Сина просить,
Щедрий вечір...

Тут поєднано відгомони анімістичного світогляду з християнським (у формі алегоричній). Бог всюдишній освячує працю, благословляє її. Мати Божа просить Сина — Вона є заступниця перед Богом за людей. Процес сприймання нового християнського світогляду проходив в Україні-Русі дуже повільно. Про Христа, Божу Матір, Апостолів народна уява на основі біблійних сказань створює так звані апокрифічні коляди та пісні, в яких зустрічаємо анахронізми, чого не помічали і не знали їх творці. В апокрифічних колядах мало господарських мотивів, переважають релігійно-казкові.

Оскільки християнська Церква не прийняла апокрифів, вона, безумовно, не могла прийняти й апокрифічних колядок. Але вікові українські традиції — шість тисячолітньої культури — ніхто не був спроможний знищити. Церква погодилася на коляди християнського, релігійного змісту. Мелодійний тон співу, євангельська основа, високі моральні та релігійні мотиви захоплювали віруючих християн. Колядники ходили по хатах, своїм співом допомагали створювати радісний святковий настрій, і це сприяло популярності їх пісень серед народу.

Поруч з євангельськими мотивами у колядах та колядках з'явилися і нові національні. Як і вся народна творчість, коляди релігійного змісту згодом набувають національно-політичного забарвлення. Вифлеєм в цих творах іноді нагадує українське село, де в світлі великих ідей Христа показано українське життя, прагнення народу до волі, до визволення: "Глянь оком ширим, о Божий Сину, на нашу землю, на Україну... Зійшли їй з неба дар превеликий, щоб Тя славили во вічні віки" або: "Даруй долю, верни волю нашій Неньці-Україні!"

Український народ зберіг до наших днів основи традиційної національної культури, зберіг, незважаючи на багато різних перешкод. Їх необхідно досліджувати, слід вивчати. Таке вивчення будитиме в душах людей любов до свого народу, до своєї історії, до своєї Вітчизни.

Нью-Йорк

Леонід Романюк
ЧОТИРИ СВЯТ-ВЕЧОРИ

У грудні смеркає рано в Україні. Холодна синява встає з-поза обрїю і затягає високе зимове небо. По закутках збирається темрява і чекає першої зірки. А легенький денний морозець зростає у Діла Мороза та повільно загортає в обійми і село, і місто, і поля, і ліси, і гори. Ніч надходить... Але не звичайна буденна груднева ніч, коли по цілоденній праці втомлене тіло шукає відпочинку, а сон-дрімота заглядає у великі очі...

О, ні — та ж це Свят-Вечір... Той Свят-Вечір, що його чекають діл і бабуся, вичікують батьки, що про нього мріють діти, що йому тішаться всі — убогі та заможні. Той Свят-Вечір, що його святкує самотній хутір, що причаївся у балці край ліска та й блимає своїм світлим оком у грудневий мороз... Святкує його і село, що принишкло понад річкою та, насунувши солом'яні стріхи аж по самісінькі віконця, виглядає вифлеємської зірки... Навіть клопітне і гамірливе місто теж затихає й, немов причепурене, сторожко стоїть у білому покрові зими... Самотні хіліці поспішають додому, щоб Свят-Вечір не згонив їх на вулиці... Всі хочуть бути вдома, біля родинного вогнища... Бо ж це — Свят-Вечір, велике свято української людини, української родини, українського народу...

Ще задовго перед християнською добою наш народ — його прабабки — почали вшановувати переломовий час із зими на весну спеціальним святом. Зв'язані з землею нерозривними одвічними узами, залежні від неї в своєму існуванні, безмежно їй влячні за всі блага і щедроті, які вона давала їм, наші прабабки славили її в колі родини-ролу, міцної підвалини моралі, праці і традиції, саме в цей час, коли доба важ-